

ELS ORÍGENS DE L'ANTICLERICALISME A LLUCMAJOR. ELS EPISODIS DE 1873 I 1912

THE ORIGINS OF ANTICLERICALISM IN LLUCMAJOR. THE EPISODES OF 1873 AND 1912

Antoni Vidal Nicolau
Universitat de les Illes Balears

Resumen: L'anticlericalisme apareix com a ideologia a Lluçmajor, una localitat a vint-i-cinc quilòmetres de Palma, en l'últim terç del segle XIX lligat al principi a una minoria de les classes benestants durant el Sexenni Democràtic (1868-1875). En el primer terç del segle XX, aquesta ideologia estarà relacionada amb el moviment socialista que havia sorgit a Lluçmajor amb el desenvolupament de la indústria del calçat de pell. A l'inici de la segona dècada del segle XX, es viurà a Lluçmajor una forta tensió entre el sector conservador i l'anticlerical a causa dels primers matrimonis civils de la localitat.

Palabras clave: Lluçmajor, anticlericalisme, socialisme, calçat, republicanisme.

Abstract: Anticlericalism appears as an ideology in Lluçmajor, a town 25 km from Palma, in the last third of the 19th century linked initially to a minority of the well-to-do classes between 1868 and 1875. In the first third of the 20th century, this ideology was linked to the socialist movement that had emerged in Lluçmajor with the development of the leather footwear industry. At the beginning of the second decade of the twentieth century there was a strong tension between the conservative and the anticlerical sector because of the first civil marriages in Lluçmajor.

Keywords: Lluçmajor, anticlericalism, socialism, footwear, republicanism.

El primer terç del segle XX és un dels períodes més interessants de la història de Lluçmajor. El dinamisme de l'economia amb l'impuls de la indústria sabatera i de la petita propietat agrària permetrà la consolidació d'unes noves perspectives socials i polítiques que posaran en qüestió el model social, i també econòmic i tradicional, que s'havia imposat a Lluçmajor des de feia segles. Així, la política, la cultura i la societat es veuran afectades per aquests nous aires de modernitat que arriben a Lluçmajor, talment com ho fan en altres indrets de Mallorca.

L'objectiu d'aquest treball és presentar un dels vessants d'aquest canvi cultural de valors que tingué un impacte important al municipi, l'anticlericalisme. Aquest moviment, que havia tingut un important ressò en una població com Palma, que tenia les característiques d'una societat més urbana, es trobava amb majors dificultats per estendre's en un entorn eminentment rural com era Lluçmajor.

Pere Fullana situa en la Revolució de 1868 l'inici de l'anticlericalisme a Mallorca, en què qüestions com la llibertat de cultes, la supressió de convents o la crítica a l'estreta relació que fins aleshores la corona havia mantingut amb l'Església són debatudes.¹ A més, hi afegeix que la radicalització de l'anticlericalisme podria ser causada pel suport que l'Església donà a les tesis més reaccionàries, principalment dels carlins:

«Pareixia que només la premsa carlina s'havia erigit en defensora de l'Església [...] Es va recolzar en els sectors més reaccionaris, el que va afavorir la radicalització dels sectors més anticlericals».²

No fou fàcil que el pensament anticlerical arrelàs en una petita part de la societat de Lluçmajor, perquè l'anticlericalisme venia acompanyat d'altres idees com el lliure pensament, la llibertat religiosa,

el reformisme, el republicanisme o la democràcia, entre d'altres, que posaven en qüestió les bases de la societat tradicional a Mallorca.

Dins tot aquest entramat social i també econòmic, l'Església esdevenia la institució que sostenia ideològicament aquestes estructures tradicionals. L'Església aportava els principis ètics i cívics que li permetien exercir un control moral sobre la col·lectivitat, mitjançant la llarga nòmina de clergues de les parròquies i ordes religiosos, els rituals antiquíssims, els oficis i homilies, les confraries i d'altres congregacions que sorgiren al voltant de l'Església.

La Primera República: els orígens de l'anticlericalisme a Lluçmajor

El període del Sexenni Democràtic (1868-1874) és un dels moments més convulsos de la societat del segle XIX. El liberalisme moderat del regnat d'Isabel II és substituït per un de més progressista, liderat pel general Prim, i que posarà les bases d'una monarquia constitucional sota la corona d'Amadeu de Savoia. Així, la constitució de 1869 establirà per primera vegada la llibertat de cultes, encara que mantindrà la confessionalitat de l'Estat i el pressupost per a l'Església i el clergat. El projecte de constitució republicana de 1873 hi feia una passa més i pretenia establir la separació entre l'Església i l'Estat. En el cas de Lluçmajor, és el període de renovació de la política local amb l'entrada a l'Ajuntament de personalitats amb un tarannà modernitzador, com Mateu Ripoll, Antoni Garcies, Nicolau Taverner o Andreu Salvà, entre d'altres.

De fet, Lluçmajor fou un dels primers pobles on s'estengué el republicanisme i ja el 1869 es feu un acte públic per part de republicans vinguts de Palma, com Miquel Quetglas i Ricard Anckerman.³ El 1869 es fundà el Casino Republicà, que actuà com a aglutinador d'aquesta ideologia dins el

¹ Pere Fullana, «Aproximació a l'anticlericalisme contemporani a Mallorca (1868-1936)», *Comunicació* 48-49 (gener-abril de 1987), p. 77-100.

² *Ibid.*, p. 78: «Pareixia que només la premsa carlina s'havia erigit en defensora de l'Església» i «Es va recolzar en els sectors més reaccionaris, el que va afavorir la radicalització dels sectors més anticlericals».

³ Catalina Fullana, *El Republicanisme federal i la cultura liberal democràtica a Mallorca (1840-1900)*, tesi doctoral de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2015, p. 101.

poble i permeté establir unes relacions estretes i estables amb el republicans de Palma.⁴

Un fet que tingué un fort impacte en la societat de Lluçmajor fou l'arribada els anys anteriors al Sexenni Democràtic de Paulin Vernier, un ciutadà francès que havia comprat la possessió de Galdent.⁵

Pocs testimonis escrits queden d'aquells temps sobre aquesta persona, i les poques referències que s'hi han pogut trobar són les que els socialistes de principis del segle XX publicaren en diversos articles, en què reconeixen la llavor sembrada per Paulin Vernier i els altres lluçmajorers que en seguiren les idees.

Aquest ciutadà francès, que també fou un dels impulsors del darwinisme a les Illes Balears a la revista *El Porvenir Balear*,⁶ fou l'introduïdor de l'anticlericalisme a Lluçmajor, com així li retreia el catòlic *Lluçmajor* quaranta anys després:

«El malhadado Vernier vino a sembrar aquí la semilla revolucionaria y masónica, importada del extranjero, y de esta semilla nacieron primero nuestros republicanos de triste memoria, cuyos sacerdotes son los actuales socialistas».⁷

De fet, a Lluçmajor al voltant de 1881 hi havia una lògia maçònica, *La Fraternidad número 127*. Evidentment la ideologia anticlerical d'aquell moment anava lligada al republicanisme i també a la maçoneria.⁸

Paulin Vernier fou el primer que assumia una actitud anticlerical sostinguda per una ideologia que es podria remuntar a la França revolucionària. És veritat que fins aleshores hi havia hagut alguns comportaments i actituds contràries a l'Església, com per exemple sobre la gestió del nou cementeri

o el fet que persones mantinguessin actituds d'indiferència vers l'Església.

El paper dels homes de la Primera República. Modernitzadors o simples acòlits de Vernier?

En el segon decenni del segle XX, hi hagué unes intenses disputes ideològiques: entre el *Lluçmajor*, editat pel Cercle d'Obrers Catòlics, per una banda, i, per l'altra, *La Escoba*, editat per un grup ideològicament proper al socialisme local⁹ i també alguns articles publicats a *El Obrero Balear*. En aquells anys, el socialisme de Lluçmajor començava a assumir tesis anticlericals, que crispaven les relacions entre el sector conservador i l'esquerrà. El primer casament civil que tingué lloc a Lluçmajor motivà diverses controvèrsies entre les dues publicacions locals. Era inevitable que es recorregués als esdeveniments ocorreguts a Lluçmajor durant la Primera República.

Tot començà per un article que escrigué el destacat líder socialista Joan Monserrat i Parets, publicat a *La Escoba*, titulat «Un paseo campestre».¹⁰ En aquest article, l'autor explicava que passejava per fora vila amb companyia d'una persona d'edat avançada que admirava les millores que en les últims cinquanta anys s'havien produït a l'agricultura local. Aquest acompanyant responsabilitzava els homes de la Primera República d'aquest procés de modernització de l'agricultura del municipi, i així explicava qui eren aquestes persones que havien promogut aquest procés: «Este pueblo, como casi todos los pueblos, ha tenido grandes hombres... Ante estos gloriosos santos laicos que se llamaron Paulino

⁴ *Ibid.*, p. 304.

⁵ A l'amillament de 1862, Paulin Vernier consta com a propietari de la possessió de Galdent, que tenia 174 quarterades, Arxiu Municipal de Lluçmajor.

⁶ Guillem Xavier Pons, «Charles Darwin: La seva vida, el seu viatge, el seu entorn i les seves obres». Antelm Ginard - Damia Vicens - Guillem X. Pons (coords.), *Idees que van canviar el món*. Palma: Societat d'Història Natural de les Balears, 2016, p. 165-209.

⁷ «¡Charlatanes!», *Lluçmajor* 21 (24 d'agost de 1912), p. 2.

⁸ Francisco Sanlloriente, *La masonería en las islas Baleares*, Palma: Miquel Font Editor, 1999, p. 46.

⁹ Malgrat que sigui difícil esbrinar qui hi havia darrere *La Escoba*, una de les hipòtesis és que els promotors serien els antics militants socialistes de Palma Antoni Roca Creus i Bartomeu Frau Llinàs, que s'establiren a Lluçmajor entorn de 1910-1912 i fundaren la Impremta Roca, Frau i Companyia.

¹⁰ Aquest article aparegué inicialment publicat a *El Obrero Balear* 529 (11 de maig de 1912), p. 3. Després *Lluçmajor* va iniciar una campanya, a partir del número 7, de 18 de maig de 1912, de burles plenes d'ironia contra les afirmacions de Joan Monserrat. La campanya es titulava *El descobriment sensacional d'en Parets*.

Vernier, Nicolás Taberner, Andrés Salvà, Antonio Garcías y otros que aún viven.»

També hi afegia l'empremta en el canvi de mentalitat que va suposar per a la localitat:

«Yo no dudo que al contemplar los lluchmayorenses de mañana estos hombres a través de su magna obra verán en ellos a los austeros libertadores que supieron despertar en un pueblo degenerado y decadente sentimientos de amor y de justicia, ansias de reivindicación. Ellos fueron los que además de dar facilidades a los pobres para que adquiriesen una parcela de tierra, les dijeron cava y cultiva el campo.»

Així, es produeix un intens debat entre els setmanaris locals sobre el caràcter de l'agricultura de Lluçmajor al segon decenni del segle XX. Per això, el periòdic conservador replicà que la modernització del camp de Lluçmajor no era responsabilitat d'aquests *descreguts*, sinó que la causa d'aquest avenç era l'obertura de l'agricultura de Mallorca cap a l'exportació.

Els conservadors defensaven que l'agricultura fins a la meitat del segle XIX havia de centrar-se en el cultiu del blat, principal producte agrícola de consum de la població, i que en períodes de sequera s'havia de recórrer a la importació d'aquest cereal. També afegien que la causa que permeté l'impuls del cultiu de l'ametler fou l'aplicació de les noves tecnologies al transport naval amb l'aparició del motor de vapor.

En un article d'agost de 1912 el *Lluçmajor* advertia sobre els orígens de les idees de Vernier:

«Si queréis buscar la verdadera filiación, la hallaréis en la masonería y la revolución... Estos son pues hijos de la masonería y la revolución francesa y no hijos de nuestro pueblo.»¹¹

L'anticlericalisme durant la Primera República

La nova fornada de polítics locals que aparegueren durant el Sexenni Democràtic tingueren

¹¹ «¡Charlatanes!», *Lluçmajor* 21 (24 d'agost de 1912) p. 3.

una influència significativa en el municipi. Els més destacats foren Andreu Salvà, que fou batle durant la monarquia d'Amadeu de Savoia; Mateu Ripoll, productor i comerciant de vi i begudes espirituoses; Antoni Garcies, propietari agrícola que va editar la publicació *Es pagès mallorquí*, que promocionava l'experimentació i la modernització de l'activitat agrària; i també Nicolau Taverner, propietari agrari, comerciant i administrador municipal. Aquests regidors també mantingueren una estreta relació amb altres polítics de Palma, com és el cas del que fou governador civil de les Balears entre 1873 i 1874, Eusebio Pascual y de Orríos, que fou el creador d'una biblioteca popular a Lluçmajor.¹²

Nicolau Taverner representa el sector anticlerical d'aquest primer republicanisme. De fet, la major part d'aquella nova fornada de polítics locals s'acostà a les idees anticlericals que Paulin Vernier havia exposat a les tavernes de plaça, però, un cop passada l'efervescència del període del liberalisme radical i, sobretot, després del fracàs de la Primera República, que no durà ni un any, molts d'ells canviaren de parer i adoptaren una postura més benivolent envers el catolicisme.

Nicolau Taverner es mantingué ferm en la convicció atea i el seu enterrament, l'octubre de 1880, va ser el primer civil per voluntat pròpia que tingué lloc a Lluçmajor.

Per entendre el paper que va tenir aquest home en el Sexenni Democràtic a Lluçmajor, és clau l'article que publicà el diari *La Opinión*, editat a Palma, sobre les seves exèquies:

«Seis cintas pendían del féretro que eran llevadas por los amigos señores Ripoll y Servera, en memoria de las batallas que juntos libraron, por el señor Munar, como presidente de la Sociedad de Socorros Mutuos que ayudó a crear, por don Miguel Mataró, vicepresidente del casino al que perteneció, y por los señores D. Andrés Salvà y D. Eusebio Pascual, alcalde que fue de este pueblo el primero y Gobernador el segundo en tiempo de la República.»¹³

¹² Catalina Fullana, *El Republicanisme federal...*, op. cit., p.119.

¹³ «Necrológica», *La Opinión* 324 (14 d'octubre de 1880), p. 2.

La necrològica també remarcava l'estreta col·laboració que havien mantingut Ripoll i Taverner en aquells anys:

«Taberner había figurado en primera línea desde 1869 en unión de Salvà y Ripoll en todos los acontecimientos políticos de este pueblo.»

A més, Taverner assolí una fita que ningú no va aconseguir fins a l'adveniment de la Segona República: crear una candidatura progressista i que aquesta derrotàs el candidat de la dreta. Ell va ser protagonista d'una disputa electoral contra un dels grans propietaris de possessions de Lluçmajor, Francesc Salvà de *s'Allapassa*. De manera sorprenent, Taverner aconseguí la victòria a les eleccions.

En canvi, gairebé vint-i-cinc anys després, la visió del *Lluçmajor* sobre la victòria electoral de Taverner era diferent:

«O molt mos hauríem d'equivocar o en Taverner no sortí triomfant tan sol per ses idees que defensava sinó també per ses rodes de molí que es republicans havien fetes creure en es al·lots fent-los creure que llevarien es pagos (contribucions) que no hi hauria quintes i que se repartirien es béns.»¹⁴

El mateix setmanari conservador insistia el 1912 a veure el socialisme local com a hereu d'aquell primer republicanisme i els comparava amb els efectes que tenien a provocar la indiferència dels llucmajorers vers la religió o a despertar l'odi entre les classes socials, entre pobres i rics.¹⁵

És interessant el que el mateix setmanari afirmava com un altre efecte pernicios del primer republicanisme, que se suposa que devia fer més referència a Espanya que no a Mallorca o Lluçmajor en particular:

«Omplir d'egoisme i ambició el cor dels desheretats, els quals cometeren uns quants crims de robatoris o cremadisses, que després pagaren ben cars, i además moltes bregues aquí i allà de donotes

xifrades pes repartiments, que tenint-los ja fets dins sa seva mollera, se barallaven perquè totes volien lo millor, se treien es cambuix i s'estiraven sa coa.»¹⁶

En canvi, *La Escoba* replicà publicant la seva visió de la qüestió del primer republicanisme i afirmà que l'estúpida indiferència dels llucmajorers d'aquells temps no era tal, sinó que els efectes dels primers republicans foren positius perquè romperen el monopoli dels grans *propietaris agraris* dins la política local:

«Per tot allà on passaren aspergien tanta activitat a la gent que va ser bastant per tenir arraconats durant una bona temporada aquell eixam que sempre havia manejat el cotarro públic.»¹⁷

De totes maneres, davant el retret del *Lluçmajor* que afirmava que, passats els anys, la majoria de joves republicans ateus acabaren per tornar al si de l'Església, *La Escoba* replicava:

«I no prova res a favor de sa vostra afirmació sa circumstància de que tan sols en Taverner i D. Paulino morissen essent conseqüents amb ses idees que predicaven, i altres després a darrera hora aparequessen acollits a sa vostra comunió.»¹⁸

A més, afegia que alguns d'ells ho feren en els seus últims alens, pressionats per la família:

«Segurament, si sou llucmajorer, vos deu constar que quan vos féreu càrrec d'alguns d'aquests tan sols vos en poguéreu fer des cos perquè eren ja cadàvers i a altres no els hi faltava gaire.»

El primer socialisme de Lluçmajor, un anticlericalisme de baixa intensitat

Durant els vint últims anys del XIX, l'anticlericalisme només quedarà reclòs dins una entitat

¹⁶ «Transformacions i evolucions», *Lluçmajor* 19 (10 d'agost de 1912), p. 2.

¹⁷ «Ja ho val amb aquest Llistó», *La Escoba* 17 (3 d'agost de 1912), p. 2.

¹⁸ «Escoltau, llanuts», *La Escoba* 19 (24 d'agost de 1912), p. 3.

¹⁴ «Descobriments sensacional d'en Parets», *Lluçmajor* 7 (18 de maig de 1912), p. 2.

¹⁵ «Granerades», *La Escoba* 15 (13 juliol de 1912), p. 2.

recreativa anomenada Unió Obrera de Lluçmajor, que Pere Gabriel va definir com:

«...una entitat molt magnàmica i difícil de marginar. Reformista i anticlerical, no deixava, per exemple, de comptar amb persones de creences religioses.»¹⁹

Aquesta entitat fou la que defensà el lliure pensament i la democratització de la societat de Lluçmajor, però sense poder-se fer un lloc dins un sistema polític que marginava qualsevol opció distinta als dos partits dinàstics. En certa manera, la Unió Obrera de Lluçmajor serà l'element que farà de pont entre els primers republicans i el socialisme que sorgirà a la localitat a principis del segle XX i que prendrà el relleu de l'anticlericalisme.

A partir de 1890, aquest republicanisme comença a entrar en contacte amb el socialisme. De fet, el primer míting socialista de Lluçmajor fou organitzat per la Unió Obrera i hi intervingueren tres dirigents provinents de Palma. A més, es constituí el primer sindicat d'obrers del calçat anomenat La Emancipación Obrera, se celebrà per primera vegada el Primer de Maig i va tenir lloc la primera vaga d'obrers sabaters de la localitat.²⁰

Però, el 1893 l'obrerisme de caire marxista encara no era capaç d'organitzar-se i consolidar la seva proposta sindical i política. No serà fins al 1901 que es constituirà el sindicat d'obrers del calçat, La Recompensa del Trabajo, i el 1905, l'Agrupació Socialista Local.

Però també trobam el nexa d'unió entre el republicanisme progressista i el socialisme en la persona de Sebastià Vidal Mut, que fou un dels vocals de la junta directiva del Casino Republicà i que esdevindria el principal dirigent del primer socialisme a Lluçmajor.²¹

La primera dècada del segle XX esdevé el període de fundació i consolidació del moviment socialista a Lluçmajor. En els primers deu anys

es passarà d'unes organitzacions de reduïdes dimensions a assolir una influència en la societat, especialment en l'àmbit sindical i el moviment cooperatiu. El punt feble d'aquest moviment serà el vessant polític. L'agrupació socialista local no serà capaç de traslladar la forta influència del seu sindicat o la capacitat de la cooperativa a l'àmbit polític i fracassarà en diversos comicis locals. Així, en totes les eleccions, el socialisme, tant si es presenta en solitari com si ho fa en una coalició amb el republicanisme progressista, obté uns pobres resultats, i no serà fins al 1916 que aconseguirà el gran èxit electoral amb l'obtenció d'un regidor, Joan Monserrat i Parets.

Les primeres notícies que es troben sobre la relació entre el socialisme local i l'Església són de 1909, quan es funda l'escola obrera per a joves i persones adultes de la localitat. És el moment en què des d'*El Obrero Balear* es fa referència a les crítiques a l'escola socialista d'un capellà de Lluçmajor, que havia afirmat que ensenyava «maldad, perversidad y la inmoralidad».²²

Entre 1901 i 1910, les notícies a *El Obrero Balear* sobre Lluçmajor seran escasses, perquè la informació se centrava en les notícies sobre Palma. De totes aquestes notícies, n'hi haurà una d'interès per a la qüestió: el paper de mossèn Andreu Pont Llodrà com a director de *La Gaceta de Mallorca*.²³ Fou rector de la parròquia de Lluçmajor des de setembre de 1912 fins al 1938 i li fou encomanada la funció d'activar un moviment catòlic de caràcter popular, el Cercle d'Obrers Catòlics de la localitat, que pogués combatre la propaganda socialista. *El Obrero Balear*, el gener de 1909, publica diversos articles esmentant el fracàs de mossèn Andreu Pont com a director de *La Gaceta de Mallorca* per les crítiques rebudes de la burgesia de Palma per haver donat un caràcter més social a la publicació, i també es fa referència a les acusacions de socialista que rebé el mossèn per la fracció més conservadora i tradicionalista de l'Església de Mallorca. Des de la publicació

¹⁹ Pere Gabriel, *Lluçmajor i les associacions populars i obreres, 1866-1916*, Pregó de fires de 1991, Lluçmajor: Ajuntament de Lluçmajor, 1991.

²⁰ *Ibid.*, p. 39.

²¹ Arxiu Municipal de Lluçmajor, correspondència de 1902, llista de directius del Casino Republicà.

²² «Es imposible», *El Obrero Balear* 419 (19 de març de 1910), p. 3.

²³ Pere Fullana, *El moviment catòlic a Mallorca*, Barcelona: Ed. Abadia de Montserrat, 1994, p. 418.

socialista es fa referència a la incompatibilitat entre la defensa de la classe obrera i les actuacions de l'Església.²⁴

El combat ideològic entre el sector catòlic i el socialisme anticlerical el 1912

El 1912 va ser un any de forta tensió que culminà amb el primer casament exclusivament civil celebrat a Lluçmajor. Els motius d'aquesta crispació s'haurien de cercar en l'aparició de dues publicacions amb una forta càrrega ideològica i amb un to agressiu. Per una banda, el *Lluçmajor*, que se subtitula publicació del Cercle d'Obrers Catòlics, i, per l'altra, *La Escoba*, de clara tendència esquerrana.

El mes de maig de 1912 arribaren a Lluçmajor dos propagandistes del socialisme que donaren un nou impuls a les entitats obreres locals. Eren persones de rellevància dins el socialisme català. Toribio Reoyo havia estat, el 1879, un dels fundadors de la UGT a Barcelona i era partidari de la línia revolucionària dins el PSOE. Tipògraf de professió, fou candidat del Partit Socialista per Barcelona i per Palma en diverses eleccions, sense aconseguir mai l'acta de diputat. Per la seva banda, Amparo Martí, pseudònim de Micaela Chalmeta, fou una de les poques dones en el socialisme català, i solia centrar-se en el feminisme i el cooperativisme.²⁵

Dels dos personatges, la vertadera protagonista fou Amparo Martí, perquè exposà un missatge clar però innovador, també en el socialisme: el paper de la dona era clau per a la consolidació del socialisme. Defensava la constitució d'una agrupació femenina socialista perquè calia que la veu de la dona assolís un protagonisme que fins aleshores el socialisme havia menystingut. Primer,

el mes de juny de 1912 es constituí aquesta agrupació socialista femenina, que comptava amb quinze membres; i, segon, es reforçà la propaganda anticlerical a la localitat. Així, Amparo Martí animava els joves i les joves a fer una passa més. Afirmava que era necessari aplicar aquestes conviccions en la vida diària. També qüestionava que molts socialistes escrivissin o llegissin articles crítics amb la nefasta influència de l'Església sobre la societat, però que alhora també recorreguessin a l'Església per celebrar noces, baptismes i funerals. La propagandista defensava que el socialisme era de tradició laica i que calia rompre amb els lligams que fins aleshores els socialistes podien tenir de manera privada o pública amb la religió.

Aquestes idees tingueren un fort impacte en el socialisme local, i s'inicià el període de casaments civils. Això també coincidí amb el lideratge al socialisme local de Miquel Stela, que apostà fortament per aquest tipus de cerimònies. Lògicament, els enllaços civils es dugueren a terme entre membres de l'agrupació socialista local i l'agrupació femenina.

La reacció del Lluçmajor conservador i catòlic no es va fer esperar i posaven l'èmfasi en el fet que aquestes idees les havien dutes persones externes:

«Mirau que ara, per fer venir de Catalunya un predicador i una predicadora, en Toribio i n'Amparo, dos cristos s'han gastat, segons diu es públic, una seixantena de duros i de dies de feina n'hauran perdut més de cent.»²⁶

També criticaven el que consideraven una incoherència, que era reclamar pujades salarials i tadar el que guanyaven en aquests dos activistes:

«Es nostros sabaterets socialistes no planyen es doblers a en es redemptors que venen a predicar, en canvi ho fan amb ses seves mares que moltes voltes no tenen lo necessari per anar a comprar. Així mateix, costa molt haver de mantenir tants de predicadors. Si comencen a venir de dos en dos, no sé lo que arribarà a ser! En Toribio i n'Amparo,

²⁴ «El fracaso del padre Pont», *El Obrero Balear* 373 (29 de gener de 1909,) p. 1.

²⁵ Montserrat Duch Plana, *Micaela Chalmeta*, Valls: Cossetània Edicions, 2009, p. 7: «Amparo Martí és el pseudònim de Micaela Chalmeta en algunes de les seves col·laboracions periodístiques. És una dona activista del cooperativisme i del socialisme a la ciutat de Barcelona, més enllà del primer terç del segle XX.»

²⁶ «Tres dies de conferències obreres», *Lluçmajor* 12 (25 de maig de 1912), p. 1.

aquells dos balitres foresters, venguts no fa gaire a Mallorca per predicar heretgies als pobres obrers... feren sermons de desbarats.»²⁷

Però el fet que exaltà encara més els articulistes del setmanari conservador i al qual dedicaren diverses pàgines fou que les dones de l'agrupació femenina acudien i es reunien al cafè amb la resta de companys de l'agrupació socialista local. El fet que hi hagués dones dins una taverna i enmig d'homes era considerat una immoralitat per la societat tradicional de Lluçmajor, i aquestes dones començaren a ser anomenades pels seus antagonistes com a *ses toríbies*:

«...en lloc del món s'ha vist que ses dones de bons costums vagin a beure i a fer tertúlia a sa taverna des homos. Ses que ho fan així per on se vulla són tengudes per gentussa. Noltros no deem que ho sien de dolentes ni ho creim, però ho pareixen anant allà on solen anar ses que ho són.»

La nova generació de socialistes, els que s'incorporaren a la segona dècada del segle XX, adoptà una postura més conseqüent amb les idees que defensaven. Però també s'ha de reconèixer que, malgrat que el socialisme defensava un paper més actiu de la dona en la societat, això no anà molt més enllà de la constitució de l'agrupació socialista femenina, que no tingué més continuïtat al llarg del primer terç del segle XX. El socialisme llucmajorer estigué copat pels homes, no hi va haver cap dona entre els dirigents destacats ni tampoc entre el grup selecte que intervenia en els mítings. La dona restà reclosa dins l'agrupació femenina i en els diferents grups que hi havia al voltant del socialisme: la coral, el grup d'excursions, el grup de teatre, entre d'altres.

El primer casament exclusivament civil a Lluçmajor

Fruit de la influència de la visita d'Amparo Martí i Toribio Reoyo, aparegué la ja comentada Agrupació Femenina i també hi hagué el primer

²⁷ «Rebuda», *Lluçmajor* 12 (25 de maig de 1912), p. 2.

matrimoni exclusivament civil a Lluçmajor.²⁸ El 28 de setembre de 1912 es va celebrar aquest primer matrimoni civil, que el socialisme local considerava important per consolidar el moviment i també per obrir un nou espai de lluita contra la societat conservadora i tradicional, l'àmbit de la família.

El juliol de 1912, el *Lluçmajor* publicava un punyent article sobre els preparatius d'aquestes noces civils:

«...segons mos diuen, una jove galaniosa ferm des carrer d'en Sala i un maco des carrer de la Ribera, desitjosos de trista glòria i de donar mostres de gran "*descaro*" estan disposats a fer una colla... Noltros no volem creure que se vulguin aplegar com ses bísties que no necessiten cap paper ni cerimònia: per això estam segurs que faran s'aplec "a lo moro" i tendrem "*sultán*" i "*sultana*" per vergonya de s'honrat poble de Lluçmajor.»²⁹

Aquest primer casament purament civil tingué lloc el 28 de setembre de 1912. Les noces provocaren un esmolat decret del rector de la parròquia, mossèn Andreu Mas. Era un escrit dur en el qual no admetia que l'Església quedàs marginada en una qüestió en què des de temps immemorials sempre havia tingut un paper central.³⁰

Segons la legislació vigent el 1912, el contraents havien de signar una declaració de no professió de la fe catòlica davant el jutge de pau de la localitat. Era l'únic requisit que exigia l'Estat per dur endavant el matrimoni civil. L'Església persistia amb fermesa a mantenir un paper institucional

²⁸ La Constitució de 1869 establí el matrimoni civil obligatori. És a dir, les parelles es podien seguir casant per l'Església, però era obligatori, per a efectes legals, el casament civil. Per tant, a Lluçmajor entre 1870 i 1874 hi hagué casaments civils que després eren precedits o seguits per un casament pel ritus catòlic. Per a més informació sobre el matrimoni civil obligatori durant la monarquia d'Amadeu i la Primera República, vegeu Enrique Grahit, *El matrimonio civil obligatorio: Ley española de 1870. Los promotores del matrimonio civil en defensa de la indisolubilidad*. Cuadernos Doctorales, vol. 10, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 1993, p. 501-559.

²⁹ «Sultán y sultana», *Lluçmajor* 11 (15 de juliol de 1912), p. 2.

³⁰ «En la tablilla de anuncios de nuestra iglesia parroquial se ha publicado el siguiente Decreto...», *Lluçmajor* 17 (3 d'octubre de 1912), p. 1.

dins la societat i advertia que inscriuria els fills nascuts d'aquest matrimoni com a il·legítims al llibre parroquial.

La Escoba replicà al rector amb un article que parodiava el seu decret. El to emprat era ofensiu, el mateix estil amb què el setmanari conservador solia tractar, per exemple, Joan Monserrat i Parets. El *Lluçmajor* persistia en els atacs contra la jove parella i els acusava de comportar-se com animals o com un ca i una cussa.

En canvi, *El Obrero Balear* publicà dos articles que, amb un to més formal, contrastaven amb el tractament histriònic amb què els dos setmanaris locals havien parlat sobre el tema. Informava que prop d'un milenar de persones havia assistit a la cerimònia:

«...veo que han empezado por dejar de lado las raquíticas costumbres que a mi ver no tienen otra eficacia que amontonar riquezas por defender una cosa rancia y carcomida sino para el ejército de la sotana.»³¹

La denúncia als jutjats del rector contra un orador socialista

Coincidint amb el primer casament civil a Lluçmajor, es va publicar la sentència condemnatòria contra Antoni Sastre, *Bonjesús* de mal nom, per una denúncia del rector a causa d'unes afirmacions del primer contra el segon en el míting del Primer de Maig de 1912.

El conflicte va començar amb la mort de sa mare.³² La seva neta havia sentit contar que, quan aquesta dona es trobava malalta, hi va anar el rector a donar-li l'extremunció i va tenir una forta discussió amb Antoni Sastre, que va engegar el rector de casa seva.

En el míting del Primer de Maig de 1912, Bonjesús va ser un dels oradors que va dirigir un discurs als assistents. Així, ell va aprofitar l'ocasió

per explicar la conducta del rector i va afegir el que després seria el motiu de la denúncia, que deixàs de molestar les al·lotes del poble.

Dies més tard varen aparèixer al *Lluçmajor* diverses informacions sobre aquest fet. Com les del dia 4 de maig, on hi ha una crítica al discurs que algú havia fet contra el rector, sense esmentar el nom de Bonjesús:

«Protestamos, si, contra la infame calumnia con que un lenguaz y detractor se atrevió a mancillar la honra de nuestro honorable y virtuosísimo Ecónomo en el mitin que los socialistas de esta villa celebraron el día 1º de este mes que corremos en el Teatro Mataró.»³³

Una setmana més tard, apareix un comentari contra les calúmnies al rector i s'hi afegeix que qui els va dir estava molt afectat per la mort, setmanes abans, de la seva mare:

«Tratándose de aquel mismo joven que hace unas semanas se mostró tan valiente con motivo de la defunción y entierro de su madre (Q.E.P.D.) atribuimos a un exceso de venganza personal las atrevidas imputaciones que lanzó contra nuestro señor Ecónomo.»³⁴

El Obrero Balear publicava el 2 de novembre que s'havia celebrat el judici a l'Audiència i que Antoni Sastre havia estat condemnat a un any i vuit mesos de desterrament i al pagament d'una multa de 250 pessetes i les costes del judici.

S'inicià una campanya per sufragar les despeses i la multa del judici, que fou publicada a *El Obrero Balear*, on s'informava dels donants i la quantitat amb què es participava. En dos mesos s'aconseguí la quantitat de 983 pessetes, és a dir, la meitat del total de les despeses del judici. Fins i tot es va celebrar una funció teatral a benefici de la causa que va recaptar 115 pessetes.³⁵

³¹ «Entre los compañeros de Lluçmajor», *El Obrero Balear* 552 (19 d'octubre de 1912), p. 3.

³² Entrevista a Isabel Sastre Noguera, neta d'Antoni Sastre (Lluçmajor, 12 de desembre de 2017).

³³ «Protestamos», *Lluçmajor* 5 (4 de maig de 1912), p. 1.

³⁴ «Sobre nuestra protesta», *Lluçmajor* 6 (11 de maig de 1912), p. 1.

³⁵ «Solidaridad», *El Obrero Balear* 560 (14 de desembre de 1912), p. 4.

Una dada interessant d'aquesta campanya de recaptació de diners fou la llista d'aportacions de gent originària de Lluçmajor i que col·laborava amb les despeses des de localitats tan llunyanes com Buenos Aires i Montevideo. En aquest cas, trobam per primera vegada una vinculació entre emigració i moviment obrer. També s'ha d'entendre com la voluntat dels emigrats de mantenir uns nexes d'unió no només amb les famílies sinó també amb els esdeveniments més significatius de la localitat de Lluçmajor. La nota d'*El Obrero Balear*³⁶ explica que les aportacions provenen de companys que han emigrat i que pertanyien al partit socialista. La quantitat recaptada des de Montevideo és de 58,85 pessetes, també cal fer esment de l'aportació de mitja pesseta de Catalina Puigserver, que fou de les poques dones que hi va fer alguna donació. Les aportacions des de Buenos Aires varen ser més elevades, 79 pessetes. També crida l'atenció que alguns dels contribuents emigrats, a part del nom, hi afegissin el malnom, com Cuní, Revell o Boter.³⁷

Segons els periòdics de l'època, Antoni Sastre va complir la condemna de desterrament a Felanitx, on va romandre durant els 20 mesos i vint dies de la sentència. L'Agrupació Socialista li va muntar una esparteria a Felanitx que regentà durant el temps de la condemna.³⁸ També li compraren una bicicleta perquè s'hi pogués desplaçar. A més, la família conta que en Bonjesús va incomplir la condemna nombroses vegades, perquè sovint venia de nit a Lluçmajor a casa seva a veure els seus.

Ell retornà a Lluçmajor un cop complerta la condemna i mantingué la militància en l'obrerisme socialista de la localitat i també continuà ocupant càrrecs de responsabilitat dins les diferents organitzacions, especialment dins la cooperativa *La Nueva Vida*, de la qual fou secretari en diverses ocasions.

³⁶ Entrevista a Isabel Sastre Noguera, neta d'Antoni Sastre (Lluçmajor, 12 de desembre de 2017).

³⁷ «Solidaridad», *El Obrero Balear* 573 (1 de febrer de 1913), p. 4.

³⁸ «Solidaridad» *El Obrero Balear*, 574 (8 de febrer de 1913), p. 4.

La nova etapa de l'anticlericalisme i de l'Església a partir de 1913

Dos nous lideratges emergeixen a Lluçmajor a partir de 1912 en el cas de l'Església, i a partir de 1913-1914 al socialisme local. El setembre de 1912 mossèn Andreu Pont reemplaça mossèn Andreu Mas. Amb l'experiència esmentada que Andreu Pont tenia del catolicisme social després d'haver passat per l'Argentina i l'impuls que dona al Cercle d'Obrers Catòlics, decideix no estar pendent de les iniciatives que fins aleshores havia pres per endavant el socialisme anticlerical de la localitat i que obligava el sector conservador a contrarestar les actuacions de l'altre sector. Així, mossèn Pont redreça l'orientació del *Lluçmajor* i, a partir de gener de 1913, es publica amb la capçalera *Lluçmajor* però amb un contingut diferent. Desapareixen gairebé les informacions sobre les actuacions dels socialistes i especialment el to irònic, humorístic i insultant que havia caracteritzat l'any anterior. El setmanari dedica les seves pàgines a informar la comunitat catòlica dels principals esdeveniments que ocorren en el poble amb inclusió de notícies d'Espanya i internacionals. També s'impulsa la pràctica de l'esport com a element per cohesionar la joventut que hi ha al voltant del Cercle d'Obrers Catòlics. Per la seva banda, de la mateixa manera, *La Escoba* desapareix el desembre de 1912 i, a més, Joan Monserrat i Parets acaba per refermar el seu lideratge a partir de 1913. Tot i mantenir l'anticlericalisme dins el corpus ideològic i produir-se altres casaments civils, el socialisme local mantindrà una actitud menys bel·ligerant envers la societat conservadora de Lluçmajor.

Conclusions

L'anticlericalisme com a ideologia apareix a Lluçmajor els anys anteriors al Sexenni Democràtic. Durant aquesta etapa s'articularà un grup de joves que seguiran les idees que Paulin Vernier havia propagat, però això tindrà una curta durada perquè, amb la Restauració borbònica, l'anticlericalisme gairebé desapareixerà. No serà

fins al sorgiment de les entitats socialistes durant el primer terç del segle XX que l'anticlericalisme reapareixerà amb una vitalitat i base social més àmplia que al segle XIX.

A més, aquesta ideologia anticlerical servirà de nexa d'unió entre el primer republicanisme de Lluçmajor i el socialisme posterior, i també pot ajudar a entendre el particular tarannà del socialisme local, que, fins a l'arribada de la Segona República, mantingué una trajectòria més moderada i pragmàtica que el de Palma.

Però mentre el primer anticlericalisme, el del Sexenni Democràtic (1868-1874), es refugiarà en un grup minoritari de les classes benestants de Lluçmajor; el del primer terç del segle XX estarà lligat a la classe obrera del sector del calçat i al socialisme. Així, en aquesta segona etapa, s'evidenciarà la dualitat entre un col·lectiu més majoritari, proper a l'Església, que tindrà la base en l'entorn agrari, mentre que una part del sector obrer del calçat s'articularà en el socialisme i l'anticlericalisme. Una constant en els impulsos de l'anticlericalisme a Lluçmajor, com per exemple la seva irrupció durant el Sexenni Democràtic o els primers casaments exclusivament civils, fou l'arribada d'algú extern, Paulin Vernier, en el primer cas, i els dos propagandistes de Catalunya, en el segon. I això mateix fou un dels principals retrets que el sector conservador feia: la gent externa és la que desfà la quietud de la localitat, que provoca l'aparició d'aquelles noves idees que posen en qüestió els principis morals, socials i polítics que havien predominat a Lluçmajor des de temps enrere.

L'aparició de *La Escoba* i del *Lluçmajor* representa la voluntat de cada una de les parts

d'ampliar la base social i també de combatre amb tots els mitjans propagandistes possibles les iniciatives de la ideologia oposada.

El paper de l'Església durant aquells anys evidencia la preocupació per la pèrdua d'influència social davant una ideologia que qüestionava no només el seu paper central en aquell sistema de valors, sinó també el mateix sistema tradicional.

L'anticlericalisme també tindrà dificultats per aconseguir ampliar l'àmbit d'influència entre les dones, sobre les quals l'Església serà capaç d'exercir un major ascendent. En canvi, gran part dels que manifestaven o adoptaven actituds anticlericals solien ser homes. Les poques que s'atreuen a sumar-s'hi rebien una doble condemna social per part del sector conservador, primer, per rebutjar l'Església, i segon, per prendre decisions per elles soles.

Una altra de les grans diferències entre aquests dos sectors era la seva concepció de la pràctica esportiva. El Cercle d'Obrers Catòlics i la mateixa Església fomentaven la pràctica esportiva, especialment el ciclisme, l'esport de moda en aquell temps, mentre que l'esquerra anticlerical entenia l'esport com una activitat que fomentava els valors burgesos i que distreia la classe obrera dels veritables objectius.

El 1912 fou el període de màxima tensió entre les dues comunitats, desactivada per iniciatives de cadascuna, que optaren per unes personalitats d'un tarannà menys radical i més conciliador. L'anticlericalisme continuarà present en aquesta part de la societat de Lluçmajor, però allunyat de la polèmica d'aquell any.